PRACE NAUKOWE UNIWERSYTETU EKONOMICZNEGO WE WROCŁAWIU
Nr 48 — 2009
Zarządzanie finansami firm – teoria i praktyka

Robert Wolański
Uniwersytet Warszawski

DOSTĘP MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW DO ŹRÓDEŁ FINANSOWANIA – PRZEGLĄD DOTYCHCZASOWYCH BADAŃ

1. Wstęp

Przedmiotem artykułu są uwarunkowania finansowania działalności przez małe i średnie przedsiębiorstwa (MŚP). Celem opracowania jest określenie stopnia dostępu najmniejszych podmiotów do źródeł finansowania oraz czynników wpływających na ten dostęp na podstawie badań tego sektora oraz badań postawy instytucji finansowych.

2. Źródła finansowania działalności małych i średnich przedsiębiorstw

Dla określenia stopnia dostępu MŚP do poszczególnych źródeł finansowania w pierwszej kolejności należy ustalić sposób finansowania działalności przez MŚP oraz to, które źródła w jakim stopniu są wykorzystywane. Dostępne badania dotyczące MŚP obrazują przede wszystkim sposób finansowania wydatków inwestycyjnych przez te podmioty. Na tej właśnie podstawie można określić ogólny obraz finansowania działalności przez MŚP.

Dane na ten temat prezentują najnowsze badania MŚP wykonane dla Polskiej Konfederacji Pracodawców Prywatnych Lewiatan (PKPP)[1]. Tabela 1 przedstawia

[1] Badanie MŚP przeprowadzane przez Polską Konfederację Pracodawców Prywatnych Lewiatan realizowane jest systematycznie, jeden raz w roku. Analizy prowadzone są metodą wywiadów bezpośrednich wśród firm zlokalizowanych na terenie całej Polski zatrudniających od 2 do 250 pracowników. Najnowsze badanie było ósmą edycją analiz MŚP, zostało zrealizowane w okresie 25 sierpnia-30 września 2008 r. na próbie 1100 aktywnych przedsiębiorstw, poprzednie zaś trwało od 19 lipca do 5 września 2007 r. i dotyczyło 1093 aktywnych przedsiębiorstw. Oba badania zostały zrealizowane dla PKPP przez Centrum Badania Opinii Społecznej.

sposób finansowania inwestycji przez MŚP w 2005 r., 2006 r. i 2007 r. zgodnie z omawianym badaniem.

Tabela 1. Sposób finansowania inwestycji przez małe i średnie przedsiębiorstwa

Źródła finansowania inwestycji	Odsetek MŚP korzystających ze źródła		
	2005	2006	2007
Środki własne (w tym zysk zatrzymany)	69,1	73,1	72,6
Kredyt bankowy	16,6	12,7	17,4
Leasing	10,5	9,0	6,9
Fundusze unijne	1,4	1,9	1,9
Inne	2,4	3,3	1,2

Źródło: [Starczewska-Krzysztoszek 2008b, s. 16].

Natomiast badania przeprowadzone w 2003 r. przez B.P.S. Consultants Poland Ltd.[2] wykazały sposób finansowania inwestycji przez mikroprzedsiębiorstwa oraz małe i średnie przedsiębiorstwa zaprezentowany w tab. 2.

Tabela 2. Sposób finansowania inwestycji przez mikroprzedsiębiorstwa oraz małe i średnie przedsiębiorstwa

Źródła finansowania inwestycji	Odsetek MŚP korzystających ze źródła	
	mikroprzedsiębiorstwa	małe i średnie przedsiębiorstwa
Środki własne (w tym zysk zatrzymany)	89	83
Kredyt bankowy	18	26
Leasing	12	28
Inne	1	1

Źródło: [*Firmy mikro*… 2003, s. 23; *Inwestor instytucjonalny*… 2003, s. 27].

Źródła finansowania działalności przez MŚP obrazują również badania przeprowadzone w 2002 r. dla Polskiej Konfederacji Pracodawców Prywatnych[3], w których analizowane firmy wskazały następujące sposoby finansowania inwestycji (tab. 3).

[2] Badanie zostało przeprowadzone przez B.P.S. Consultants Poland Ltd. oddzielnie dla mikroprzedsiębiorstw oraz małych i średnich przedsiębiorstw. Badanie firm mikro zrealizowano w kwietniu 2003 r. metodą wywiadu bezpośredniego na reprezentatywnej próbie 1050 firm mikro (zatrudniających do 9 pracowników), natomiast badanie małych i średnich przedsiębiorstw, które obejmowało 1126 firm zatrudniających od 10 do 249 osób, zostało zrealizowane metodą wywiadu bezpośredniego w styczniu i w lutym 2003 r. Wyniki badań zostały zaprezentowane w dwóch raportach [*Firmy mikro*… 2003; *Inwestor instytucjonalny*… 2003].

[3] Badanie wykonane dla Polskiej Konfederacji Pracodawców Prywatnych przez ASM – Centrum Badań i Analiz Rynku Sp. z o.o. metodą wywiadów kwestionariuszowych w 2002 r. wśród ok. 1200

Tabela 3. Sposoby finansowania inwestycji przez małe i średnie przedsiębiorstwa

Źródła finansowania inwestycji	Odsetek MŚP korzystających ze źródła
Środki własne przedsiębiorstwa (zysk)	80,7
Kredyt bankowy	20
Leasing	7,2
Pożyczki od znajomych/rodziny/innych osób	6,4
Kredyt kupiecki, niespłacone zadłużenie	3,3

Źródło: [Olszewski 2003, s. 36].

Powyższe dane wskazują, że dla MŚP podstawą pozyskiwania kapitału ze źródeł zewnętrznych jest kredyt bankowy. Inne formy pozyskania środków zewnętrznych są znacznie rzadziej wykorzystywane przez małe i średnie przedsiębiorstwa.

Dane te świadczą o niewielkim zainteresowaniu MŚP ofertą funduszy pożyczkowych i poręczeniowych, pomimo że ich działalność adresowana jest właśnie do niewielkich podmiotów[4]. Podstawowe przyczyny takiego stanu rzeczy to nieświadomość istnienia takich instytucji, problemy z uzyskaniem kompletnych informacji na temat ofert funduszy, niska atrakcyjność oferty [Waniak-Michalak 2007, s. 203 i 205]. Istnieje potrzeba szerszej działalności informacyjnej prowadzonej przez fundusze poręczeniowe i pożyczkowe oraz lepszego dopasowania ich oferty do potrzeb MŚP (por. [Adamek 2006; Bartkowiak, Flejterski, Pluskota 2006]). Podobnie niewiele małych i średnich przedsiębiorstw wykorzystuje pomoc ze środków unijnych.

3. Dostęp małych i średnich przedsiębiorstw do źródeł finansowania

Głównym źródłem finansowania działalności przez MŚP są środki własne. Ten fakt ogranicza rozwój niewielkich podmiotów, gdyż taka struktura finansowania nie pozwala im na korzystanie z dźwigni finansowej, a tym samym na zwiększanie możliwości działania i podnoszenie stopy zwrotu z zainwestowanego kapitału, co w konsekwencji powoduje, że MŚP nie inwestują wystarczająco dużego kapitału w rozwój czynników, które pozwoliłyby im na istotną zmianę ich potencjału konkurencyjnego. Oznacza to w praktyce, że małe i średnie przedsiębiorstwa rozwijają się wolniej, niż mogłyby, tracą dystans w stosunku do dużych firm.

W tym kontekście dużego znaczenia nabiera określenie przyczyn niskiego wykorzystania kapitału obcego przez MŚP. Jedną z nich może być ich dostęp do kapitałów obcych. Utrudnione dojście do zewnętrznych źródeł finansowania może uniemożli-

---

firm, zatrudniających od 2 do 250 osób, zlokalizowanych na terenie całej Polski. Wyniki badania zostały zaprezentowane w raporcie „Kondycja małych i średnich przedsiębiorstw u progu 2003 r. Raport z badań".

[4] W 2007 r. skorzystało z ich oferty 1,63% aktywnie działających MŚP.

wiać MŚP korzystanie z nich bądź zniechęcać do tego. Ma tutaj znaczenie postawa zarówno samych przedsiębiorstw, jak i instytucji dostarczających środków MŚP.

Dostęp MŚP do źródeł finansowania można określić na podstawie badań sektora niewielkich podmiotów dotyczących sposobów finansowania działalności bieżącej i rozwoju.

Zgodnie z wcześniej prezentowanymi badaniami z 2008 r. wykonanymi dla PKPP na pytanie „Czy przedsiębiorstwo ma możliwość zaciągnięcia lub zwiększenia swojego zadłużenia długoterminowego?" uzyskano wyniki przedstawione w tab. 4.

Tabela 4. Możliwość zwiększania zadłużenia długoterminowego przez małe i średnie przedsiębiorstwa w latach 2005-2008

Możliwość zwiększenia zadłużenia długoterminowego	Odsetek MŚP			
	2005	2006	2007	2008
Ma możliwość, ale nie planuje zwiększyć	54,4	68,3	68,8	68,8
Ma możliwość i planuje zwiększyć	13,4	12,5	12,6	13,2
Nie ma możliwości – przyczyny wewnętrzne*	19,2	10,6	12,6	11,5
Nie ma możliwości – przyczyny zewnętrzne**	11,9	8,1	6,2	6,4

* Przyczyny wewnętrzne: trudności ze spłatą, brak zabezpieczeń.

** Przyczyny zewnętrzne: zbyt uciążliwe formalności, niechęć banków do udzielania kredytów.

Źródło: [Starczewska-Krzysztoszek 2008b, s. 15].

Zgodnie z powyższymi danymi ponad 80% małych i średnich przedsiębiorstw ma możliwość wykorzystania kapitałów obcych, ale tylko ok. 13% z nich ma zamiar z tej możliwości skorzystać. Oznacza to, że przede wszystkim same MŚP nie są zainteresowane pozyskiwaniem środków ze źródeł obcych. Taka postawa wynika z kilku czynników. Za najważniejszy należy przyjąć awersję do ryzyka związanego z korzystaniem ze środków obcych. MŚP to w większości firmy rodzinne i decyzja o rozwoju opartym na kapitałach obcych oznacza wystawienie firmy na wyższe ryzyko, a tym samym na możliwość utraty firmy (bankructwo, przejęcie), a w konsekwencji na utratę miejsca pracy i dochodu [Starczewska-Krzysztoszek 2008b, s. 18]. Duże znaczenie ma mentalność kredytowa właściciela MŚP, która zdeterminowana jest silnym dążeniem właściciela do utrzymania swojej prawnej i ekonomicznej samodzielności, m.in. w kontaktach z otoczeniem finansowym. Natomiast sprostanie warunkom pozyskania kapitałów obcych prowadzi często do ryzyka ograniczenia samodzielności właściciela MŚP.

Wyniki omawianego badania należy powiązać z wcześniej prezentowanymi analizami, według których ok. 70-80% MŚP wykorzystuje przede wszystkim środki własne do finansowania inwestycji. Taki wysoki odsetek MŚP korzystających ze środków własnych uzasadnia niewielką wśród nich liczbę tych, które wykorzystu-

ją źródła obce. Ponadto należy podkreślić, iż wśród ponad 80% małych i średnich przedsiębiorstw, które zadeklarowały, że mają możliwość korzystania z kapitałów obcych, większość to firmy, które w rzeczywistości wykorzystują tylko, albo przede wszystkim, środki własne. W związku z tym środki obce nie są im niezbędne do prowadzenia działalności oraz nie przywiązują dużej wagi do ich uzyskania.

Omawiane badanie przekazuje istotne informacje na temat przyczyn braku możliwości korzystania przez MŚP z zadłużenia długoterminowego. Odsetek małych i średnich przedsiębiorstw, które nie mają takiej możliwości, oscyluje wokół 18%. Należy go uznać za wysoki, mając na uwadze, że 20-30% MŚP wykorzystuje kapitały obce. Wśród przyczyn takiego stanu rzeczy przeważają przyczyny wewnętrzne, leżące po stronie samych MŚP.

Bardziej dokładne dane na temat przyczyn braku możliwości korzystania z zadłużenia długoterminowego przez MŚP dostępne są za 2007 r. [Starczewska- Krzysztoszek 2007, s. 29]. Wśród 18,8% MŚP, które nie mają możliwości skorzystania z kapitałów obcych, około połowa (9,1%) twierdzi, że przyczyną jest trudność z ich spłatą. Może być to spowodowane niezbyt dobrą sytuacją finansową w przedsiębiorstwie, ale również zbyt wysokim poziomem kosztów związanych z obsługą zadłużenia. Pozostałe 9,7% MŚP nie korzysta z zewnętrznych środków z powodu trudności w ich uzyskaniu. Problemy z uzyskaniem kapitałów obcych wiążą się z niechęcią banków do udzielania kredytów MŚP (4% MŚP), brakiem odpowiednich zabezpieczeń (3,5% MŚP), uciążliwością procedur bankowych (1,7% MŚP), pozostałe zaś 0,5% MŚP nie ma sprecyzowanego zdania.

Ponadto badania pokazują, że sytuacja w tym względzie poprawia się, gdyż podobne badanie przeprowadzone dla PKPP w 2003 r. wykazało[5], że 48% MŚP miało możliwość zwiększania zadłużenia (w tym 8% MŚP planowało zwiększyć zadłużenie, a 40% MŚP z tej możliwości nie skorzystało), z kolei 43% MŚP nie miało możliwości zwiększania zadłużenia, pozostałe zaś 9% firm nie udzieliło odpowiedzi [*Monitoring*… 2003, s. 7].

Wcześniejsze badanie MŚP przeprowadzone dla PKPP określiło, jakie zagadnienia i problemy finansowe w największym stopniu ograniczają rozwój firm i utrudniają prowadzenie działalności gospodarczej[6]. Uzyskano wyniki zaprezentowane w tab. 5.

---

[5] Badanie zrealizowane dla Polskiej Konfederacji Pracodawców Prywatnych przez ASM – Centrum Badań i Analiz Rynku Sp. z o.o. w drugiej połowie 2003 r. metodą wywiadów bezpośrednich wśród ok. 1200 firm zlokalizowanych na terenie całej Polski zatrudniających od 2 do 250 pracowników. Wyniki badania zostały zaprezentowane w raporcie [*Monitoring* … 2003].

[6] Badanie zrealizowane dla Polskiej Konfederacji Pracodawców Prywatnych przez ASM – Centrum Badań i Analiz Rynku Sp. z o.o. metodą wywiadów bezpośrednich w okresie czerwiec-sierpień 2001 r. wśród 1044 firm zlokalizowanych na terenie całej Polski zatrudniających od 2 do 250 pracowników.

Tabela 5. Zagadnienia i problemy finansowe w największym stopniu ograniczające rozwój firm i utrudniające prowadzenie działalności gospodarczej

Ograniczenia rozwoju firmy i utrudnienia prowadzenia działalności gospodarczej	Odsetek MŚP
Zatory płatnicze – nieskuteczność windykacji należności	27,2
Dostępność i warunki uzyskania kredytów	26,6
Wysokość stóp procentowych	26,5
Brak instytucji funduszy długoterminowych	12,8
Polityka kursów walutowych	6,5
Możliwość mobilizacji kapitału przez giełdę i inne instytucje	0,3

Źródło: [*Monitoring*… 2002, s. 122 i nast.].

Jeżeli chodzi o instytucje inne niż banki, to główne problemy wiążą się z małą ich dostępnością, trudnością dotarcia do nich, uzyskania informacji. Natomiast jako szczególne utrudnienie przedsiębiorcy wskazali zbyt wysokie oprocentowanie kredytów.

Powyższa analiza pozwala na przedstawienie następujących wniosków.

1. Główną przyczyną tego, że MŚP w niewielkim stopniu korzystają ze źródeł obcych, jest negatywne ich podejście do kapitałów obcych i wynikająca z tego niechęć do korzystania z obcych źródeł. Fakt ten potwierdzony jest również w literaturze przedmiotu [Łuczka 2001, s. 51 i nast.; Skowronek-Mielczarek 2003, s. 72; Rumiński 2005, s. 45 i nast.].

2. Poprawia się dostęp MŚP do kapitałów obcych. Rośnie liczba firm, które mogą skorzystać z obcych źródeł finansowania działalności gospodarczej.

3. Podstawowym utrudnieniem przy dostępie MŚP do kapitałów obcych jest wysokość stóp procentowych, w tym przede wszystkim zbyt wysokie oprocentowanie kredytów. Pozostałe główne utrudnienia to brak zabezpieczeń, uciążliwość procedur bankowych oraz niechęć banków do udzielania kredytów MŚP. Wynika stąd, że dostęp do źródeł finansowania wiąże się dla MŚP głównie z kredytami bankowymi. W przypadku pozostałych instytucji udzielających wsparcia finansowego MŚP podstawowy problem to niewielka ich dostępność (mała liczba placówek) i brak właściwej oferty.

4. Dostęp małych i średnich przedsiębiorstw do kredytu bankowego

Ze względu na to, że podstawowym źródłem finansowania kapitałem obcym dla MŚP jest kredyt bankowy, ważne informacje uzyskuje się, badając bariery w korzystaniu z kredytów bankowych. W literaturze dotyczącej małych i średnich przedsiębiorstw często podkreśla się trudności we współpracy MŚP z bankami, w tym przede

wszystkim ograniczony dostęp do kredytów firm z tego sektora (por. [Bławat 2004, s. 68; Nogalski, Karpacz, Wójcik-Karpacz 2004, s. 72; Poznańska 1998, s. 53 i nast.; Tarasiuk 2003, s. 196 i nast.; *Rola*… 2004, s. 8 i nast.; *Przedsiębiorczość*… 2004, s. 57 i nast.]). Taka sytuacja wynika z przyczyn leżących po stronie zarówno banków, jak i MŚP. Należy zatem określić te bariery na podstawie badań sektora MŚP oraz analiz postawy banków wobec MŚP.

Zgodnie z omawianym badaniem z 2007 r. zostały wskazane bariery przy korzystaniu przez MŚP z kredytów bankowych (tab. 6).

Tabela 6. Bariery przy korzystaniu przez małe i średnie przedsiębiorstwa z kredytów bankowych

Bariery przy korzystaniu MŚP z kredytu bankowego	Odsetek MŚP wskazujących na daną barierę
Wysokość wymaganych zabezpieczeń	24,6
Wysokość oprocentowania kredytów	22,4
Niechęć banków do udzielania kredytów MŚP wynikająca z wyższego ryzyka	20,4
Brak atrakcyjnej oferty dla MŚP	6,9
Wysokość prowizji	5,0
Biurokracja związana z aplikowaniem o kredyt	4,7
Małe znaczenie dotychczasowej historii kredytowej MŚP	1,5
Brak indywidualnego podejścia do MŚP	1,1
Koszt przygotowania wniosku kredytowego	0,3

Źródło: [Starczewska-Krzysztoszek 2007, s. 29].

Wyniki te potwierdzają wcześniejsze dane związane z korzystaniem przez MŚP ze źródeł obcych – główne bariery dotyczą zapewnienia zabezpieczeń kredytu, wysokości oprocentowania oraz podejścia banków do MŚP.

Postawę MŚP wobec działań kredytowych banków obrazują również badania przeprowadzone wśród przedsiębiorstw z województwa łódzkiego[7]. Wyniki tych badań wskazują na istnienie barier, takich jak [Bliski, Stawasz 2006, s. 79 i 88]:

- kryteria oceny wniosku kredytowego: średnia ocen uznająca dyskryminację MŚP w zakresie kryteriów oceny wniosku kredytowego wyniosła 3,54 punktu w skali pięciostopniowej; 88,6% badanych MŚP stwierdziło, że dyskryminacja ta istnieje, dla 75,6% MŚP ma ona istotne znaczenie, a dla 42,0% ma znaczenie rozstrzygające,
- wysokość kosztów usług bankowych: średnia ocen uznająca koszty usług bankowych za przeszkodę w korzystaniu z nich wyniosła 3,025 punktu w skali pię-

[7] Badanie zostało przeprowadzone wśród 198 firm z sektora MŚP zlokalizowanych na terenie województwa łódzkiego. Przeprowadzono je metodą wywiadów bezpośrednich w okresie luty-kwiecień 2005 r. Wyniki badań pochodzą z publikacji: [Bliski, Stawasz 2006].

ciostopniowej; 86,8% badanych MŚP stwierdziło, że problem ten istnieje, dla 68,5% MŚP ma on istotne znaczenie, a dla 20,3% ma znaczenie rozstrzygające.

Również wyniki tych badań potwierdzają wcześniejsze spostrzeżenia dotyczące podstawowych barier korzystania przez MŚP z kredytów bankowych.

Na problem dostępu małych i średnich przedsiębiorstw do zewnętrznych źródeł finansowania należy również spojrzeć przez pryzmat oceny postępowania banków wobec MŚP, szczególnie w zakresie warunków udzielania kredytów.

Badania postawy banków wobec MŚP wskazują[8], że banki działania skierowane do MŚP rozwijają i udoskonalają, natomiast nadal jest to polityka pasywna, ostrożnościowa, prowadzona przy minimalnym ryzyku. Pomimo oferowania przez banki wielu produktów skorzystanie z nich jest obwarowane koniecznością spełnienia szeregu warunków, koszty dla MŚP są wysokie, trudności dotyczą przede wszystkim nowych i najmniejszych firm. MŚP mogą korzystać z podstawowych produktów bankowych (rachunek bankowy, rozliczenia pieniężne, karty płatnicze, lokaty bankowe), mają również możliwość finansowania bieżącej działalności, korzystania z produktów kredytowych krótkoterminowych. Znacznie trudniej jest im uzyskać wsparcie kredytowe długookresowe na działalność inwestycyjną, rozwojową. W konsekwencji mają nadal utrudniony dostęp do kredytów, szczególnie inwestycyjnych. Stąd istnieje konieczność dalszego dopasowania do siebie banków i MŚP w celu przezwyciężenia istniejących problemów, aby stworzyć w przyszłości bardziej dogodne warunki do współpracy [Wolański 2005, s. 254].

Badanie postawy banków wobec MŚP zostało przeprowadzone również przez Narodowy Bank Polski[9]. Wykazało ono, że MŚP traktowane są przez większość banków jako grupa podwyższonego ryzyka. Decydowały o tym następujące aspekty [Józefowska 2004, s. 244]:

– wykorzystywanie przez MŚP uproszczonych procedur kredytowych,
– niska jakość danych finansowych dostarczanych przez MŚP i ograniczone możliwości ich weryfikacji,
– niska dostępność danych ekonomicznych dotyczących sytuacji w tym sektorze,
– rodzaj prowadzonej przez MŚP księgowości.

---

[8] Badanie dotyczyło oferty banków skierowanej do małych i średnich przedsiębiorstw aktualnej na 1 sierpnia 2004 r. Analizie poddano oferty 25 banków o największej liczbie placówek: PKO BP, PKO SA, BPH, BZ WBK, Kredyt Bank, Bank Millennium, ING Bank Śląski, BGŻ, Invest Bank, Eurobank, Citibank Handlowy, Lukas Bank, Dominet Bank, Bank Pocztowy, BOŚ, Bank Polskiej Spółdzielczości, Nordea Bank Polska, Raiffeisen Bank Polska, Górnośląski Bank Gospodarczy, BISE, Fortis Bank, Gospodarczy Bank Wielkopolski, Deutsche Bank PBC, Multibank (BRE Bank), BGK. Wyniki badań pochodzą z publikacji: [Wolański 2005].

[9] Badanie zostało przeprowadzone na podstawie ankiety skierowanej do banków na temat finansowania małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce. Wielkość próby banków, na której została przeprowadzona analiza, to 42 podmioty, których udział aktywów w aktywach ogółu banków komercyjnych wynosił na koniec 2002 r. ok. 94%. Badanie przeprowadzono na przełomie marca i kwietnia 2003 r. Wyniki badań pochodzą z publikacji: [Józefowska 2004, s. 240-248].

W konsekwencji banki stosują wyższą cenę kredytu dla MŚP. Badanie wykazało również, że współpraca banków z firmami z sektora MŚP napotyka wiele barier. Zostały wyróżnione bariery wewnętrzne, dotyczące sytuacji klienta i wynikające z wewnętrznych regulacji bankowych, oraz bariery zewnętrzne, związane z otoczeniem regulacyjno-prawnym. Wśród głównych wewnętrznych problemów występujących we współpracy banków z MŚP respondenci wskazali [Józefowska 2004, s. 247]:
– brak wiarygodnych danych do oceny: 34 z 42 banków,
– spadek zdolności do regulowania zobowiązań przez klientów: 30 z 42 banków,
– brak zabezpieczeń kredytowych: 28 z 42 banków,
– zmiany płynności finansowej: 27 z 42 banków,
– brak historii kredytowej firmy lub zbyt krótka historia kredytowa firmy: 23 z 42 banków,
– niska efektywność gospodarowania: 15 z 42 banków,
– niskie obroty: 12 z 42 banków,
– mało przejrzyste przepisy dla MŚP: 11 z 42 banków,
– niski poziom kwalifikacji pracowników banku: 9 z 42 banków.

Wyniki tego badania potwierdzają wcześniejsze spostrzeżenia, że główne problemy, jakie napotykają banki w kontaktach z MŚP, wiążą się z sytuacją finansową MŚP, a przede wszystkim z trudnością jej dokładnego określenia.

Natomiast wśród ograniczeń w systemie bankowym i otoczeniu gospodarczym utrudniających współpracę banków z MŚP najczęściej wskazywano problemy, takie jak [Józefowska 2004, s. 248]:
– praca sądów: 25 z 42 banków,
– zabezpieczenia kredytowe (wydłużona procedura, wysokie koszty): 21 z 42 banków,
– egzekucja należności: 18 z 42 banków,
– niewystarczająca działalność funduszy, instytucji poręczeń i gwarancji kredytowych lub jej brak: 14 z 42 banków,
– mało przejrzyste i skomplikowane przepisy prawne: 10 z 42 banków,
– brak realnej polityki wspierania MŚP: 5 z 42 banków,
– brak infrastruktury informacyjnej: 5 z 42 banków.

Wskazane problemy zewnętrzne wiążą się z ryzykiem niespłacenia należności i możliwością szybkiego ich odzyskania przez banki. Ważna dla banków jest również stabilność otoczenia gospodarczego. Ponadto banki widzą ważną rolę dla państwa w stworzeniu efektywnie działającego systemu instytucji gwarancyjnych i poręczeniowych.

Powyższa analiza pozwala na przedstawienie następujących wniosków.

1. Problemy we współpracy MŚP z bankami wynikają z postawy zarówno banków, jak i małych i średnich podmiotów. Banki warunki udzielania kredytów powinny bardziej dostosować do specyfiki MŚP, wprowadzić specjalne procedury i zmniejszyć wymagania stawiane najmniejszym firmom. Natomiast MŚP muszą zmienić nastawienie do banków, zobaczyć w kredytach źródło rozwoju własnej fir-

my, a bank potraktować jako partnera, z którym współpraca przynosi obu stronom korzyści.

2. Podstawowe bariery korzystania przez MŚP z kredytów bankowych to poziom oprocentowania kredytów, wysokość wymaganych zabezpieczeń, niechęć banków do udzielania kredytów MŚP. W tych obszarach istnieją największe rozbieżności pomiędzy priorytetami przyjętymi przez MŚP i banki.

3. Pomimo istniejących niedogodności we współpracy banków z MŚP należy podkreślić, że banki w znacznym stopniu rozwinęły działalność w stosunku do MŚP w ciągu ostatnich kilkunastu lat, w tym również w zakresie udzielania kredytów. Przede wszystkim MŚP stały się dla nich odrębnym segmentem rynku, banki stworzyły rozbudowaną ofertę dla niewielkich podmiotów.

4. Oprócz ograniczeń w dostępie do kredytów bankowych leżących po stronie banków lub MŚP istnieją również bariery zewnętrzne, niezależne od nich, utrudniające współpracę tych dwóch grup podmiotów. W rozwiązaniu tych problemów banki widzą ważną rolę dla państwa w stworzeniu efektywnie działającego systemu instytucji gwarancyjnych i poręczeniowych, poprawie działania sądów, lepszej polityce wspierania MŚP.

5. Podsumowanie

Głównym źródłem finansowania przez MŚP bieżącej działalności i rozwoju są środki własne. Natomiast wśród źródeł obcych podstawowe znaczenie ma kredyt bankowy. Inne formy pozyskania środków zewnętrznych są znacznie rzadziej wykorzystywane przez MŚP. Badania wskazują, że większość MŚP ma możliwość wykorzystania kapitałów obcych, jednak niewiele z nich ma zamiar z tej możliwości skorzystać. Oznacza to, że przede wszystkim same MŚP nie są zainteresowane pozyskiwaniem środków ze źródeł obcych.

Poprawia się dostęp MŚP do kapitałów obcych. Rośnie liczba firm, które mogą skorzystać z obcych źródeł finansowania działalności gospodarczej. Natomiast podstawowym utrudnieniem przy dostępie do owych kapitałów obcych jest wysokość stóp procentowych, w tym przede wszystkim zbyt wysokie oprocentowanie kredytów. Pozostałe główne utrudnienia to brak zabezpieczeń, uciążliwość procedur bankowych oraz niechęć banków do udzielania kredytów MŚP.

Kwestia dostępu do źródeł finansowania wiąże się dla MŚP głównie z kredytami bankowymi. Pomimo istniejących niedogodności we współpracy banków z MŚP, banki w znacznym stopniu rozwinęły działalność w stosunku do MŚP, w tym również w zakresie udzielania kredytów. Istnieje konieczność dalszego dopasowywania się do siebie tych dwóch grup podmiotów dla pełnego uwzględnienia specyficznych cech charakterystycznych dla nich i zwiększenia dostępu MŚP do kredytów bankowych. W przypadku pozostałych instytucji, poza bankami, podstawowy problem to niewielka ich liczba, trudność w dotarciu do nich i brak właściwej oferty.

Literatura

Adamek J., *Instytucje poręczeń i gwarancji kredytowych dla małych i średnich przedsiębiorstw – doświadczenia polskie i zagraniczne*, AE, Wrocław 2006.

Bartkowiak B., Flejterski S., Pluskota P., *Fundusze i usługi pożyczkowe dla mikro, małych i średnich przedsiębiorstw*, Difin, Warszawa 2006.

Bliski J., Stawasz E. (red.), *Bariery w korzystaniu z usług bankowych w finansowaniu działalności małych i średnich przedsiębiorstw*, Uniwersytet Łódzki, Łódź 2006.

Bławat F. (red.), *Przetrwanie i rozwój małych i średnich przedsiębiorstw*, Scientific Publishing Group, Gdańsk 2004.

Firmy mikro na rynku usług bankowych 2003, B.P.S. Consultants Poland Ltd, Gdańsk 2003.

Inwestor instytucjonalny 2003. Rynek usług bankowych. Badanie małych i średnich firm, B.P.S. Consultants Poland Ltd, Gdańsk 2003.

Józefowska M., *Polityka banków komercyjnych w odniesieniu do sektora małych i średnich przedsiębiorstw*, [w:] *Rozwój systemu finansowego w Polsce w latach 2002-2003*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2004.

Łuczka T., *Kapitał obcy w małym i średnim przedsiębiorstwie. Wybrane aspekty mikro- i makroekonomiczne*, PWN, Warszawa-Poznań 2001.

Monitoring sektora MSP 2001. Raport z badań, Polska Konfederacja Pracodawców Prywatnych, Warszawa 2002.

Monitoring sektora MSP 2003. Raport z badań, Polska Konfederacja Pracodawców Prywatnych, Warszawa 2003.

Nogalski B., Karpacz J., Wójcik-Karpacz A., *Funkcjonowanie i rozwój małych i średnich przedsiębiorstw,* AJG, Bydgoszcz 2004.

Olszewski M., *Kondycja małych i średnich przedsiębiorstw u progu 2003 r. Raport z badań*, Polska Konfederacja Pracodawców Prywatnych, Warszawa 2003.

Poznańska K., *Uwarunkowania innowacji w małych i średnich przedsiębiorstwach*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 1998.

Przedsiębiorczość w Polsce 2004, Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Warszawa 2004.

Rola kredytu w finansowaniu działalności polskich przedsiębiorców, Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Warszawa 2004.

Rumiński R., *Współpraca kredytowa małych i średnich przedsiębiorstw z bankami komercyjnymi. Doświadczenia Polski i Niemiec*, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2005.

Skowronek-Mielczarek A., *Małe i średnie przedsiębiorstwa. Źródła finansowania*, C.H. BECK, Warszawa 2003.

Starczewska-Krzysztoszek M., *Konkurencyjność sektora małych i średnich przedsiębiorstw 2007*, Polska Konfederacja Pracodawców Prywatnych Lewiatan, Warszawa 2007.

Starczewska-Krzysztoszek M., *Konkurencyjność sektora małych i średnich przedsiębiorstw 2008*, Polska Konfederacja Pracodawców Prywatnych Lewiatan, Warszawa 2008a.

Starczewska-Krzysztoszek M., *Konkurencyjność sektora małych i średnich przedsiębiorstw 2008 – prezentacja,* Polska Konfederacja Pracodawców Prywatnych Lewiatan, Warszawa 2008b.

Tarasiuk W., *Kredytowanie małych i średnich przedsiębiorstw – perspektywa banku*, [w:] *Finansowe aspekty funkcjonowania małych i średnich przedsiębiorstw*, red. E. Orechwa-Maliszewska, A. Kopczuk, Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania, Białystok 2003.

Waniak-Michalak H., *Pozabankowe źródła finansowania małych i średnich przedsiębiorstw*, Wolters Kluwer, Kraków 2007.

Wolański R., *Relacje między bankami a małymi i średnimi przedsiębiorstwami*, [w:] *Prace naukowe Katedry Ekonomii i Zarządzania Przedsiębiorstwem*, red. F. Bławat, Politechnika Gdańska, Gdańsk 2005.

SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES ACCESS TO FINANCING SOURCES – SO FAR RESEARCH REVIEW

Summary

This paper relates to the matter of small and medium enterprises (SME) access to financing sources. The main source of activity financing by SME are own funds. Researches present that most of SME has a possibility to use external funds but not so many take this possibility. It means that first of all SME are not interested in raising external funds.

The basic difficulty in access to external funds is the level of interest rates, including first of all, high interest rate for loans. The other main difficulties are lack of collateral, complicated banking procedures and banks dislike to grant loans to SME. Summing up, the matter of SME access to financing sources one can state that it is mainly connected with banking loans. They are the basic external financing source for SME.